

KAMUSAL ALANDA TIPOGRAFİNİN ÜÇ BOYUTLU İFADE ALANLARI

Three-Dimensional Expression Fields Of Typography In The Public Space

Dr. Öğr. Üyesi. Deniz KÜRŞAD

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9824-5641>

Dr. Öğr. Üyesi. Serkan VURAL

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü, Çankırı/TÜRKİYE
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-2372-504X>

ÖZET

Yazının görsel bir ifadesi olarak tipografi, bilgilendirme grafiklerinden, eğitim materyallerine, ambalaj tasarımlarından duvar grafiklerine kadar birçok yüzeyde iletişimi sağlamada önemli bir yere sahiptir. Deneysel ya da iletişime yönelik olsun tipografinin, iki boyutlu yüzeylerde kendine yer bulduğu gibi üç boyutlu bir yapı ya da yansıma şeklinde estetik ve işlevsel bir form olarak yer aldığı platformlardan birisi de kamusal alanlar olmuştur.

Kamusal alan kavramı, 1960'lerde Avrupa'da, 1990'lı yıllarda ise Türkiye'de ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle 1980 sonrası tipografi üzerine daha özgür uygulamaların yapılmaya başlanması, kamusal alanlarda tipografinin halk ile tanışması ve iletişime geçmesini de beraberinde getirmiştir. Böylelikle tipografi, belirli bir mesajı iletmek veya estetik değerler taşıyan bir sanat nesnesi oluşturmak isteyen tasarımcılar için ilham kaynağı olmuştur. Üç boyutlu tipografik ifadeler farklı materyal ya da sunum yöntemleri ile kamusal alanlarda gerek kentlerin markalaşması yolunda, gerekse mimari bir dokunun parçası olarak kendine yer bulmaktadır. Bu doğrultuda tipografinin kamusal alandaki üç boyutlu farklı ifade alanlarına dair bilgi ve örnek paylaşımını güncel konuları ile birlikte sunmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, 3 Boyutlu Tipografi, Tipografik Heykel, Yazı-yapı, Holografik Tipografi

ABSTRACT

As a visual expression of text, typography is significant in terms of establishing communication in many surfaces including informative graphics, educational material, packaging designs and wall graphics. In addition to two-dimensional surfaces, public spaces have been among the platforms where typography, experimental or communicative, has existed as a three-dimensional structure or an aesthetical and functional form of reflection.

The concept of the public sphere began to be discussed in Europe in the 1960s and in Turkey in the 1990s. The use of liberal practices on typography, especially after 1980, has led to the introduction of typography to the public. Therefore, typography became a source of inspiration for designers who aimed to convey a certain message or create works of art with aesthetic values. With various materials and presentation methods, three-dimensional typographic expressions are included in the public sphere both in terms of the branding of cities and as part of architectural textures. In this sense, presenting information and examples regarding the various three-dimensional expression fields of typography in the public sphere constitutes the aim of the present study.

Keywords: Public Sphere, Three-Dimensional Typography, Typographic Sculpture, Text-Structure, Holographic

1. GİRİŞ

Göçebe hayatı yaşayan ilk insanlar, toplayıcılık ve avcılıkla geçen yaşamlarını tarım ve hayvansal üretimle yerleşik düzen kurmaya başlamıştır. Henüz şehirleşmenin olmadığı bu dönemlerde bir arada yaşamının ve coğrafi alana uyum sağlamanın önemi büyüktür. İnsanlar zamanla kendi mağara ve yer altı şehirlerini oluşturarak buralarda birlikte yaşamının ve topluluk oluşturmalarının ilk örneklerini gerçekleştirmişlerdir.

Geçmişten günümüze, gelişmişliğin yansıması olarak yerleşime ve şehirleşmeye önem verildiği görülmektedir. Dış etkenlerden korunma ve kapalı alanda barınma ihtiyacı güvende olma içgüdüğü ile orantılı bir şekilde süregelen yerleşik yapılaşmayı geliştirmiştir. Bunun yanı sıra kapalı hane alanının dışında kalan ve gökyüzü ile bütünleşen yeryüzünün, eskiden bu yana insanlar için yaşamsal alanı oluşturması bakımından duygusal bağa sahip olduğu unutulmamalıdır. Hane içi ne kadar öznel bir alan ise kamusal alanlar da toplumsal etkileşim alanı olarak önemini korumaktadır.

2. KAMUSAL ALAN

“İlk kez 1962 yılında Frankfurt Okulunun önemli düşünürlerinden Jürgen Habermas tarafından tanımlanan “Kamusal Alan” kavramı, toplumsal yaşamın içinde var olan alanlar, mekânlar olarak belirtilmiştir” (Akkaya, 2009: 14). Sokaklar, caddeler, meydanlar kamusal alan kapsamında değerlendirilebilir. İnsanların günlük rutinlerini ya da diğer insanlarla ortak etkinliklerini gerçekleştirdikleri, rastlantısal veya kurgusal bir düzende bir araya geldikleri zemine karşılık gelir. Toplumsal mekân olarak da adlandırılan kamusal alanlar kimi zaman, içerisinde bulunan kentin kimliği hakkında da ipucu verir.

Bazı kamusal alanlarda insanlar kendi aralarında ya da kent ile daha yoğun bir etkileşim gösterir. Bu alanlarda bilgi içerikli, yönlendirici ya da imleyici, farklı materyal ya da sunum yöntemleri ile oluşturulmuş bazı tipografik ifadeler yer alabilmektedir. Bu nesnelere sanatsal, grafik ya da tipografik nesnelere olabilmektedir.

3. TİPOGRAFI

Tipografi yazı ile açıklanabilen bir görsel iletişim tasarımı ögesidir. “Yazı, dile dayalı iletişimin görsel dışavurumudur. İnsanın toplumsal gelişiminin en temel göstergesi ve sonucudur. “Onun evrimi dilin, düşüncenin, sanat ve kültürün değişimi ve/ya da gelişimi ile paralellik içindedir” (Sarıkavak, 2014: 2).

Harflerden kelimelere, kelimelerden cümlelere yazının oluşturduğu yapısal bütünlük tipografi kavramı bünyesinde değerlendirilmektedir. “Tipografi, yazılı bir fikre görsel bir biçim verilmesi anlamına gelir. Tipografi bir tasarıma kişilik ve duygu veren en etkili unsurlardan birisidir; aldığı görsel biçim söz konusu fikrin ulaşılabilişliliğini ve okuyucun tepkisini çarpıcı biçimde değiştirir” (Ambrose ve Harris, 2012: 38). Bu değişim doğrultusunda, tipografinin uygulandığı alanlar da işlevsellik ya da estetik anlamda değişmektedir. Kimi zaman bir ambalaj tasarımının çarpıcılığı üzerine tek başına söz sahibi olurken, kimi zaman bir alışveriş merkezinin duvarlarında bakışları üzerine çekebilme ya da çerçeve içerisinde bir kişisel gelişim mottosunun sunumu ile insanlara motivasyon kaynağı olabilmektedir. Tipografi yalnızca yazının estetik ya da işlevsel sunumunu ifade etmekle kalmamakta, bir kentin markalaşması doğrultusunda kullanılan bir görsel iletişim tasarımı ögesi, insanları bir yerden bir yere yönlendirme ya da onları bilgilendirme işlevli bir araç, tasarım eğilimlerine paralellik gösterebilen bir tasarım elemanı olmuştur. Hedef kitlesi ya da uygulandığı teknik anlamında farklılık gösterse tipografinin iki boyutlu olarak sunumunun yanı sıra üç boyutlu sunumunun iletişim ve estetik form yaratma konusunda ilham kaynağı olmuştur.

4. TİPOGRAFİNİN KAMUSAL ALAN İLE İLİŞKİSİ

Çevre, anlam itibarıyla karmaşık bir yapıya sahip olmakla birlikte insandan bağımsız olarak değerlendirilmesi zor bir kavramdır. Çevre kavramında doğa, kent ve mimari birbirinden ayrılmaz ve sürekli olarak birbirini besleyen ve etkileyen unsurlar olarak anlaşılır (Erzen, 2007). Kamusal alanlar da kente dair bir kavram olarak insanların mecburi geçiş yaptıkları yerlere, kimi zaman da belirli yerleri bir hedef kitleye hitap eden bir çevreye işaret etmektedir. Bunun yanında kamusal alanlar sanat ve tasarımın farklı disiplinlerinin de bir araya gelmesini mümkün kılan platformlar olarak da kullanılmaktadır. İnsanların gelip geçerken görebildikleri, rastlantısal olarak etkilenebilecekleri ya da bilgilenebilecekleri tipografik unsurlarla da kamusal alanların duysal ve duygusal anlamda insan yaşantısına katkıda bulunan bir ortam olmasını sağlamaktadır. Özellikle üç boyutlu tipografik unsurlar buldukları alanla özdeşleşebildikleri gibi oraya anlam katmaları bakımından insanların yer bildirimini veya yön tarifi yapabilmelerini sağlayabilmektedir. Coğrafi bölgeye has yeryüzü şekillerinin de aynı ölçüde anlamlandırılması ve simgesel bir unsur olarak değer katılmış yapı biçiminde görülmesi mümkündür.

Tipografi, kamusal alanlarda farklı işlev ya da estetik görünüm ile yer alabilmektedir. İletişimi sağlayan ya da göstergebilimsel bir ifade aracı olarak bir meta halinde de sunulabilmektedir. Kent estetiği bağlamında tipografi, bilgilendirme, tanıtım yapma, markalama, yer işaretleme gibi çeşitli misyonlara sahiptir. “Tipografi, nötr veya tutkuları canlandıran bir etki üretebilir; sanatsal, siyasi veya felsefi hareketleri sembolize edebilir ya da bir kişi veya kuruluşun kişiliğini ifade edebilir” (Ambrose ve Harris, 2013: 55) Mimari yapılarda ise yapının estetik bir parçası olma, bu yapılara kimlik kazandırma gibi işlevleri bulunmaktadır.

Bu çalışmada tipografinin, üç boyutlu bir yapı unsuru olarak kamusal alanlardaki ifade biçimleri örneklerle açıklanacaktır.

4.1. Tipografik Heykeller

Heykel denince akıllara gelen ilk olarak mermerden, taştan, kilden ve seramikten yapılan nesnelere. Doğal veya doğal olmayan birçok malzeme ile de heykel üretimi yapılmaktadır. Kimi zaman kullanılan malzeme heykelin önüne geçebildiği gibi kimi zaman da doku olarak çalışmanın bütününe hizmet etmektedir. Tipografik açıdan bakıldığında klasik anlamda yapılan heykellerin haricinde yazı unsurunu biçim olarak kendisine temel almış hacimsel alan kaplayan düzenlemeler olduğu görülmektedir. Sanatsal heykelerde olduğu gibi tipografik heykel üretiminde de farklı malzemelerin kullanılması, her malzemenin kendine has etkisinin izleyicide daha yoğun anlamlarla eşsiz duygular uyandırabilmektedir.

Tipografik heykelerde yazı kullanımını yatay şekilde olmayabilir. Harflerin yapılarının ve yüzeylerinin bozulması, farklı açılarda konumlarının değiştirilmesi şeklinde düzenlemeler görülmektedir. Yönlerinin değiştirilerek kullanılması diğer sanatsal heykelerde olduğu gibi hareketin ve canlılığın durağan kütleyle dahil edilmesini sağlar. Böylelikle sıklıktan uzak, estetik yaklaşımla tipografik unsurların kullanıldığı bu heykeller sanatsal heykeller arasında kendisine yer bulur.

İspanyol heykeltıraş Jaume Plensa'nın ABD'de yer alan Pappajohn Heykel Parkı'nda bulunan "Nomade" isimli boyalı paslanmaz çelikten oluşan tipografik yapıtı (2007) tam anlamıyla modern sanatı halkın ayağına getirmektedir (Görsel 1).

Görsel 1: Yorkshire Sculpture Park- Jaume Plensa tarafından yapılan heykel, 2011

Görsel etkileşimi yoğun olan tipografik heykeller, buldukları alana estetik ve işlevsel katkıda bulunan yapısı ile dikkat çeken unsurlar haline gelebilmektedir. Kapladıkları alan ve içerdikleri mesaj doğrultusunda bu yapılar kimi zaman kenti simgeleyen yer imi kapsamında da değerlendirilebilir.

4.2. Yer İmi Olarak Tipografi

Yeryüzünde bir konumun özel yapısı, geçmişten gelen manevi anlamı veya sonradan oluşturulmuş bir özellik gibi değişen durumlara işaret eden yapılar için kavramsal karşılık olarak "yer imi" (place marking) sözcüğü kullanılmaktadır. Buldukları alana özel bir anlam yüklemesi yaparak insanlar tarafından bilinirliği arttıran yapılardır. "Yer imleri, belirli bir alan için benzersiz bir fiziksel görüntü yaratmaktadır" (Calori, 2007: 4). Akılda kalıcı ve dikkat çekicidirler. Buldukları alan ile ilgili bilgi iletimi de yapmaktadırlar. Yer imlerinin işlevi, bulunduğu alandan aldığı anlamlı bilgi ile görsel yapısı sayesinde görünür bir iletişim kurmaktır. Üç boyutlu fiziki ortamda, yine üç boyutlu biçimlerde var olabilmeleri buldukları çevrenin bir parçası olmasını sağlar (Vural, 2016: 47). Görünümleri itibari ile hacimsel yapıları çoğu zaman heykel disiplinine uymaktadır. Fiziki oluşumları, dış ortamda hava şartlarına uygun olacak malzemelerden hazırlanmaktadır.

San Francisco'nun ünlü 303 Second sokağında yer alan ikiz plaza binasının bulunduğu yeri ve sokağın simgesi olan rakamların, üst üste gelmesinden oluşan "303" yazısının sokağın köşesinde yer alarak buraya gelen turistlerin bu işareti ve sokağı ziyaret etmeleri sağlanmaktadır (Görsel 2). Neo-modernist bir heykeltıraş olan Jon Krawczyk tarafından bronzdan yapılmıştır. 2012 yılında Kilroy Realty Co. Firması için yapılan yapı, dikkat çeken bir işaret olarak oradan geçen insanlara 303 Second sokağında olduklarını göstermektedir.

Görsel 2: San Francisco 303 Second Sokağı yer imi heykeli, 2012.

Avustralya'da hizmet veren Endüstriyel Emlak Grubu Goodman firmasının giriş kapısında kullanılan yer imi uygulamasını, Avustralya'da faaliyet gösteren Frost Design tanıtım ajansından Bridget Atkinson sanat yönetmenliğinde ve yardımcı tasarımcı Charlie Bromley tarafından hazırlanmıştır. Sydney ile Çin arasındaki bağı gösteren büyük bir geçit olarak tasarlanmıştır. Formları, Goodman logosunun bir parçası olan artı işaretine öykünmektedir (Görsel 3). Gelişmemiş ülkelere yapılan katkıların farkındalığını göstermesi adına arazi üzerine devasa boyutlarda yerleştirilmiştir. Çalışma 2014 yılında Çevre Grafik Tasarım için Sydney Tasarım Ödülleri'nden aday gösterilmiş, 2017 yılında Merit Award ödülünü almıştır.

Görsel 3: Goodman firması için Frost Design tarafından tasarlanan yer imi uygulaması

1974 yılında Manhattan'da ünlü grafik tasarımcı Ivan Chermayeff tarafından tasarlanan büyük kırmızı "9" isimli yer imi ve ilk kent markalaşma simgesi olarak sayılabilen New York- Manhattan 6. Cadde'de bulunan "Love" isimli tipografik yer imi, dünyada en bilinen yer imlerindedir (Görsel 4-5).

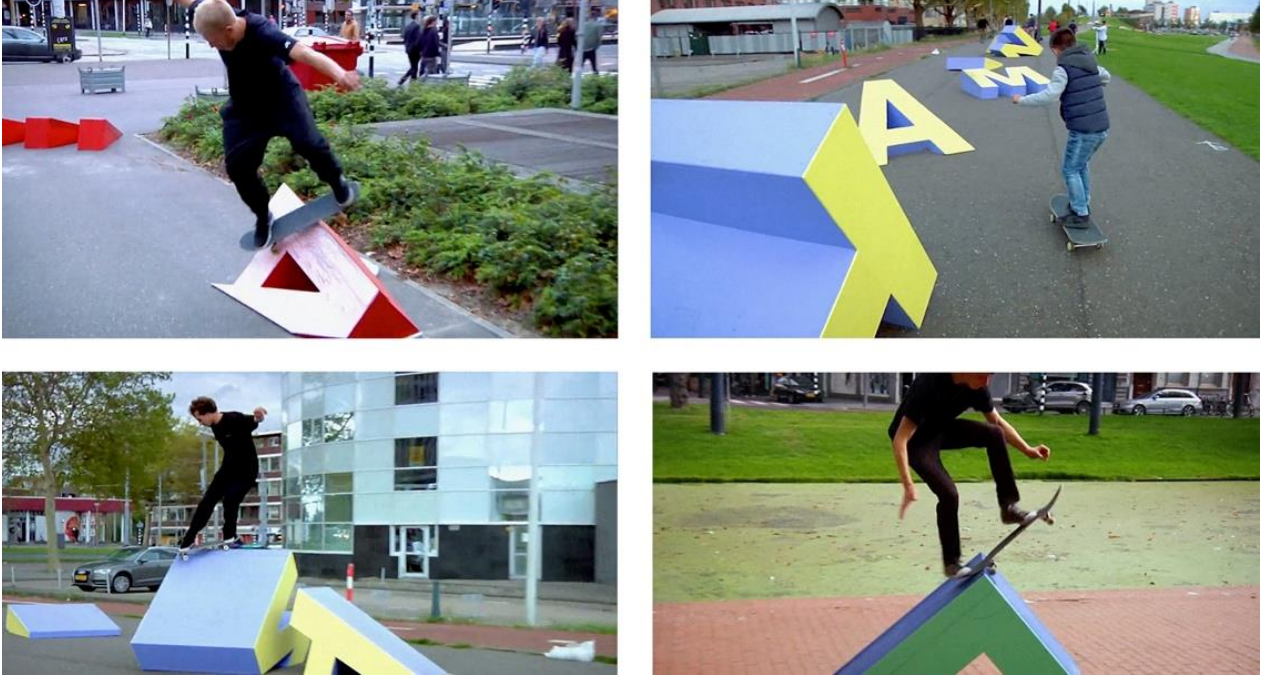

Görsel 4-5: "9" ve "Love" isimli tipografik yer imleri,

4.3. Tipografik Kent Mobilyaları

Çoğunlukla ürün tasarımcıları, şehir plancılarının ya da farklı alanlardan tasarımcıların iş birliği sonucunda tasarlanan kent mobilyaları, kimi zaman kent kimliğini destekler nitelikte kalıcı, kimi zamansa geçici ya da deneysel olanaklara izin veren üç boyutlu estetik bir değere sahip bir kavramdır.

Konsept geliştirme, grafik tasarım, etkinlik planlama konularında tasarım geliştiren bir platform olan Oppperclaes Rotterdam'daki kaykay kültürüne vurgu yapmak için 2018 yılında yerel kaykay topluluğuna hizmet etmek ve kamusal alanları alışılmışın dışında bir şekilde canlandırmak için üç boyutlu ve geçici bir kurulum tasarlamıştır. “Tipografi sevgileri tasarımlarının özünde yatıyor, ancak stüdyonun geliştirdiği önceki tüm projeler öncelikle izleyiciyi görsel olarak hedefliyordu” (Riazanova, 2019).

Görsel 6: Tipografik kent mobilyasına örnek

4.4. Tipografik Enstelasyonlar

Yerleştirme sanatı olarak da adlandırılan enstalasyon sanatı, belirli bir mekân için yaratılan ve o mekânın niteliklerini de kullanarak izleyici ile etkileşim içerisine girebilen bir sanat türü olarak nitelendirilir. “Enstalasyon sanatı, belli bir alanda, heykelsi cisimler ve çeşitli medyalar aracılığıyla, algılama deneyimi üzerinde değişiklikler yapar. Bu bakımdan enstalasyon sanatı genel olarak etkileşimli bir sanattır, izleyiciyle ya da enstalasyonun yapıldığı çevredeki insanlarla etkileşim halindedir” (Taşçıoğlu, 2013: 72).

2000 yılından itibaren deneysel çalışmalarına ağırlık veren dünyaca ünlü grafik tasarımcı, hikâye anlatıcısı ve tipograf Stefan Sagmeister, bir harf metaforcusu olarak da nitelendirilmektedir. Stefan Sagmeister, mesajın daha derin kavranmasını tetikleyen metaforlar içeren mesajları iletmek için günlük doğal ve endüstriyel nesnelere harflere dönüştürür ve bunlar aynı zamanda merak uyandırıcıdır ki bu da zaten birincil işlevdir (Heller ve Vienne, 2016: 38). Günlüğüne aldığı notları görselleştirdiği bu projesinin adı “Hayatımda Şimdiye Kadar Öğrendiğim 20 Şey”dir (Görsel 7). Proje için yaptıkları Sagmeister’a göre sanatın gösterimi değil, tam anlamıyla grafik tasarımdır. “Projeler kapsamında üretilen üç boyutlu işler fotoğraflanarak, daha sonra uygun bir dış mekânda billboardlar aracılığıyla sergilenmişlerdir” (Uslu, 2006: 72).

Görsel 7: “Hayatımda Şimdiye Kadar Öğrendiğim 20 Şey” projesinin bir bölümü.
“Trying to look good limits my life”

Kamusal alanda insanlarla bir etkileşim de sağlayan, onların tipografik ve imgeler oluşturmalarına olanak tanıyan bir örnek 2012 yılında, Londra’da King’s Cross istasyonunun girişinde, 2x35 metre ölçülerindeki, “Song Board” adı verilen bir çoklu-duyumsal etkileşimli enstalasyondur. Bu düzenek tek başına üç boyutlu bir tipografik bir yapı olmasa da üç boyutlu malzemeler ile deneysel tipografik öğeler yaratmaya olanak tanıdığı için etkileşimli bir enstalasyon örneği olarak çalışmada yer almıştır. 2940 adet daireden oluşan duvar ile duvarın yanından geçen insanlarla eğlenceli bir iletişime geçmesi sağlanmıştır (Görsel 8). Bu etkileşimli platformda ziyaretçiler, benzersiz melodilerini oluşturmak için mevcut küreleri ve uygulanabilir melodiler geliştirdiği bilinen sesleri döndürebilirler (publicdelivery.org).

Görsel 8: “Song Board” adı verilen bir çoklu-duyumsal etkileşimli enstalasyon.

Kamusal alanda çeşitli medyalarla enstalasyonlar yaratan ödüllü tasarımcı Nicole Dextras’ın 2016 yılında gerçekleştirdiği “Signs of Change” isimli kişisel sergisinde iklim değişikliğine dikkat çekmek amacıyla buzdan kütleler ile tipografik formlar yaratmıştır (Görsel 9). Renkli yazıları ise suyu dondurmadan önce içine koyduğu gıda boyasından yararlanmıştır. “Sanatçı Nicole Dextras, yoldan geçenleri kışkırtmak için yeterince uzun süredir mevcut olan sosyal ve çevresel ifadeleri, kelimelerin anlamlarının kendilerini savunmasız ve geçici görmesini sağlıyor” (Rogers, 2019).

Görsel 9: Nicole Dextras'ın "Signs of Change" isimli kişisel sergisinden, 2016.

Dextras'ın bir diğer çalışması ise Kanada'nın Yukon Nehri üzerinde uyguladığı yine bir farkındalık düzeneğidir. 1896'da üç Amerikalı maden arayıcısının Kanada'nın Yukon bölgesinde önemli miktarda altın bulmasıyla başlayan süreç sonrasında o yıllarda 40.000 kişinin yaşadığı fakat günümüzde 1500'e düşen nüfusuyla madenciliğin bölgeye verdiği zarara dikkat çekmek isteyen Dextras, ahşap bloklara doldurulan suyun donması ile oluşturduğu buz kalıplarla yarattığı "miras" kelimesi çalışmanın bir parçasıdır (Görsel 10). "Legacy projesi şu soruları yöneltti: arazi soyulduktan sonra gelecek nesiller için ne kalacak ve Kuzeyin kırılğan ekosistemini nasıl koruyacağız?" (Dextras, 2019).

Görsel 10: Yukon Nehri üzerinde buzdan tipografik enstalasyon, Dawson City, Yukon, 2009

4.5. Yazı-Yapılar

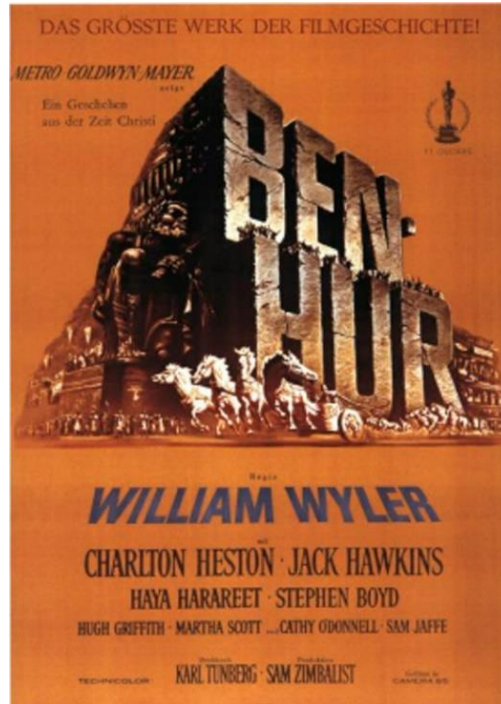
“Yazı-yapı” kelimesinin kökeni modern sanat hareketlerinden olan De Stijl dönemine kadar uzanmaktadır. Yeni Tipografi Hareketi’nde tipografiye işlevsellik anlayışını getiren sanatçılardan olan Piet Zwart’ın aynı zamanda, mimarlık ve tipografinin birbirine entegrasyonu ile çalışan bir sanatçı olması nedeniyle, bu disiplinlerarası çalışma biçimi tanımlayan yeni bir terim geliştirme ihtiyacı duymuştur. “Kendisinden basitçe, "tipograf" ve "mimar" kelimelerinin birleşiminden türeyen ve çalışmalarının disiplinlerarası doğasını ifade eden bir kelime olan typo-tect (Felemenkçe) olarak bahsediyordu” (Tsimourdagkas, 2014: 28).

Tipografinin mimaride işlevsel kullanımına yönelik bir ifade olarak tipo-yapı ya da günümüzde yaygın kullanımıyla yazı-yapı ifadesi, formunu mimari yapılardan alan yazıtiplerini inceleyen bir başlık olma dışında, tipografinin üç boyutlu bir form olarak mimariye dahil edilmesiyle oluşturulan yapılar için de kullanılmaktadır. “Kasıtsız olarak tipografik öğelere benzeyen mimari formlar, örneğin planlar, kesitler veya yükseltmeler mektup formlarına benzeyen, bu kapsam dışındadır” (Tsimourdagkas, 2014: 22-23).

Yazının, bir tasarım elemanı olarak ifadesini yansıtan tipografi, görsel iletişimi ya da okun sağlamlasının dışında, mimaride bir tasarım unsuru olarak kullanılabilen ya da bilgilendirmeye ya da estetik işlevine yönelik olarak kamusal alanlarda yer alabilmektedir. Mimarideki tipografi kullanımına yönelik Şengel (2019: 123) şunları vurgulamaktadır:

“Mimarlıkla tipografinin disiplinlerarası ilişkisi sonucunda doğan, “typotecture” (yazıyapı) terimi ise bir sergi ile gündeme gelmiştir. Zürih Tasarım Müzesi’nde (Museum für Gestaltung Zurich) 2000 yılında gerçekleşen “Typotecture: Typography as Architectural Imagery” (Yazıyapı: Mimari İmge Olarak Tipografi) adlı afiş sergisinde, mimari imge olarak tipografi ele alınmıştır”. 2002 yılında yayınlanan sergi kataloğunda yer alan Felix Studinka’nın yazdığı sunuş yazısında Studinka, mimarlık ve tipografi arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır. “Mimari kendini bir metin gibi okutabilir. Tipografi de isterse fiziksel bir deneyim olabileceğini, heykelsi bir varlık kazanabileceğinin farkındadır. Mimarinin ima yoluyla düşündürme gücü, tipografiye büyüklük duygusu verir, bir bina gibi anlaşılır kılar. Yazının mimari biçimlerle bu şekilde melez bağlantılar oluşturma yeteneğine “yazıyapı ” (Typotecture) demeyi uygun gördük” .

Poster Koleksiyonu: “Mimari İmge Olarak Tipografi” isimli kitaplarında da Janser ve Felix (2002: 3), yazının mimari bir form olarak afişlerde yer almasına dair örnek çalışmalara da yer vermiştir (Görsel 11).

Görsel 11: Mimari hacimli BENHUR yazılı film afişi

4.6. Tipografik Peyzaj

Yazının bulunması da kullanılması da birçok aşamadan geçerek günümüzdeki halini almıştır. Çivi yazısından Latin alfabesine geçiş süreci göz önünde bulundurulursa yapılan çalışmaların günümüz yazısını oluşturmak üzere çaba sarf edilmiş deneysel yaklaşımlar olduğu söylenebilir. Bilginin saklanması ve yayılması için kullanılan en önemli iletişim unsuru haline gelen yazı, biçimsel olarak hemen her uygarlık tarafından farklı şekillerde görselleştirilmiştir.

Kavramsal olarak deneysel çaba, normalde olanın dışında farklı yolların denenmesi ve elde edilen sonucun verdiği etki üzerinden değerlendirilmesidir. Deneysellik, sonucun önceden bilinmemesi temeline dayanır. Nasıl bir sonuç alınacağı çalışmanın sonunda ortaya çıkmaktadır. Farklı denemelerin yapılması, normaldeki kullanımının haricinde çeşitli malzemelerin ve yaklaşımın sürece eklenerek uygulamadaki sıra dışılığı vurgulamaktadır. Doğada oluşturulan tipografik yansımaların da bitki örtüsünün kimi zaman öngörülemeyen yönelimleri nedeniyle deneysel bir özellik kazandığı söylenebilir. Görüntü 11’de Dunk (2009) tarafından Daily Mail internet gazetesi için 7.07.2009 tarihinde yapılan haberde Rachel Young adındaki 25 yaşındaki genç kızın İngiltere’nin uydu fotoğrafları ile harflere benzeyen arazi alanlarının görüntülerinin bir araya getirmesiyle oluşturduğu deneysel tipografi düzenlemesi görülmektedir.

Görsel 12: Arazi üzerinde alfabetik düzenleme.

Hollanda merkezli bir tasarım stüdyosu olan Vollaerszwart, Oldenzaal Thij Kolejinin siparişi üzerine, yenilikçi bir tipografik bahçe tasarımını üstlenmiştir (Görsel 13). Bu bitkisel mekân, sınırlarını zorlayan ve orada okuyan ortaokul öğrencileri için eşsiz bir deneyim sunan özgün bir sosyal alan aynı zamanda bir kent mobilyası haline gelmiştir.

Görsel 13: Vollaerszwart tasarım stüdyosunun yenilikçi tipografik bir peyzaj düzenlemesi.

4.7. Medya Cepheleri:

Kamusal alanda belirli marka ya da sloganlarının mimari cephelerde birer reklam tabelası olarak sunumunun geçmişi 19. Yüzyıla kadar dayanmaktadır. Medya cepheleri reklam ile mimarlığı ortak noktada birleştiren ortamlar olmuştur. Medya sunum cepheleri olarak adlandırılan bu yüzeylerde tipografik öğeler neon lambalarla ya da dijital içeriklerle uygulanır. Günümüzde mimari tel örgü meshleri ile LED teknolojisi bir arada kullanılarak video sunumlar da dahil olmak üzere renkli ışık efektleri ile cephelerde yerini almaktadır. Burada sorgulanması muhtemel olan, led ya da yansıtma ışıklarla tipografinin sunumu üç boyutlu kavramına uygun olup olmadığı olacaktır. Bu konuda Timur ve Keş (2016: 662), “İki boyutlu düzlem üzerinde üç boyutlu uygulamalar ifadeyi güçlendirdiği için üç boyutlu çalışmalar iki boyutlu uygulamaların bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir. İkinci boyut tek boyuta yeni bir içerik kazandırırken üç boyutlu düzenleme iki boyutlu olana göre farklı alternatifler sunarak yeni boyut katmaktadır” ifadesini kullanmaktadır.

Reklamı doğrudan cephe tasarımının bir parçası olarak kullanan ilk mimari örneklerden biri de, inşa edilmemiş olan Maison de la Publicite (1934-36) yapısıdır (Berry, 2008). Cephe, neon lambalardan oluşan yazıları taşımaktadır.

Görsel 14: Oscar Nitzchke, Maison de la Publicité Project, Paris, France (Elevation)

4.8. Görüntü Haritalama (Video Mapping) Yöntemi ile Yapılan Tipografik Uygulamalar

Haritaların genelde coğrafi alanların taranarak görselleştirilerek kayıt altına alınması işlemi olarak tanımlanması söz konusudur. Bu sürecin kentsel alanlar içerisinde insan elinden çıkan yapıların yüzeylerinde de uygulanması mümkündür. Gerçek hayatta fiziki olarak varlık gösteren yapıların yüzeysel alanlarını bilgisayar ortamında detaylı bir şekilde tekrardan düzenlenmesi, haritalama sistemi kapsamında değerlendirilebilir.

Bilgisayar ortamında haritalaması yapılan bina yüzeyleri gibi alanlara yine bilgisayar ortamında üretilen görüntülerin yansıtılması uygulamasına Görüntü Haritalama (video mapping) denilmektedir. Genelde hareketli görüntülerin yansıtılmasından dolayı İngilizce’den Türkçe’ye geçen “video” kelimesi yaygın olarak kullanılmaktadır. İçerik yapısına göre durağan görsellerin de kullanımı görülmektedir. Teknik alt yapısında sayısal görüntülerin görünür kılınmasını sağlayan yansıtıcıların (projeksiyon) kullanımı söz konusudur. Bu yansıtma tekniğini Ergün (2018: 55), şu şekilde değerlendirmektedir: “Görüntülerinin, görsel bir yanılama sayesinde ve şekil algısını değiştirerek bir anlam oluşturmak ve/veya bir mesaj iletmek için, şehir manzarası (mimari alanlar, binalar, cepheler, vb.) ya da herhangi bir üç boyutlu nesne (inşa edilmiş yapılar, arabalar, ağaçlar, vb.) üzerine yansıtılmasından oluşan bir projeksiyon tekniğidir”.

Tipografi, çağdaş sanatta platformlarında görsel bir imge olarak bazı sanatçılar tarafından kullanılmaktadır. Bu sanatçılardan biri Amerikalı bir Neo-Kavramcı sanatçı, Jenny Holzer’dir. Jenny Holzer, sloganların kent ortamında nasıl işlev gördüğünü ve kamusal sanatın başka bir manzara yaratmak için değil,

izleyicilerde daha tarafsız bir görüşü etkinleştirmek için olduğunu anlayan güncel sanatçılardan biridir (Heller ve Vienne, 2016: 180). Kamusal alanın görüntü karmaşasından ayrışacak, rahat okunabilen yazı tiplerini, sözcüklerin anlamlarını güçlendirmek için de büyük puntoları tercih eden Holzer, kendi metinleri dışında büyük yazarların metinlerini de kullanmış, kimi zaman yazıları mimari alanlara projeksiyon ile yansıtmıştır (Görsel 15).

Görsel 15: Jenny Holzer “You are My Own” (2006)

Çoğunlukla binaların ya da kentlerin simgesi olan yapılara yazıların yansıtılması sonucunda elde edilen geçici ya da kalıcı ışıklı gösterilere karşılık gelir. Büyük boyutlarda etkileyici bir gösteriye dönüşen bu yansıtma biçimleri, insanlar üzerinde kalıcı izler bırakacak eşsiz deneyimlerin o anki mekân ile birleşerek değerli bir süreç olmasını sağlayacaktır.

4.9. Holografik Tipografi

Çağdaş bir görüntüleme tekniği olan holografiden, sanat ve tasarımla ilgili uygulamalarda da yararlanılmaktadır. Holografi hologramın elde edilmesini sağlar. Hologram üçboyutlu olarak renkli bir şekilde saydam bir görüntü verir. Bu görüntü izleyiciye bir bakıma sanal bir deneyim yaşatmaktadır.

“Etkileşimli medya teknolojileri kitle iletişim modelini, her bir izleyiciye ayrı ayrı iletildiği bir modele dönüştürmüştür. Bu ilişki özellikle 3D simülasyonda ve sanal deneyimlerde öne çıkmaktadır. Sanal deneyim süreci sıklıkla katılım ve zevk ile iç içe geçmektedir. Sanal deneyimle doğrudan ve dolaylı olarak etkileşim içinde olduğunda psikolojik, duysal, duygusal ve bilişsel boyutlar birleşmektedir. Biçim, mekân, kompozisyon, renk, doku ve etkileşim, halkın tepkiler verdiği biçimsel niteliklerdir” (Lehimler, 2018: 171).

2D ve 3D gibi farklı hologram çeşitleri olsa da sanatsal ifade için kullanımı çoğunlukla boşlukta 3D görüntü hissi yaşatan hologramlar ile gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalar aynı zamanda çevre ile paralaks bir etkileşim yaratmakta, kullanıcıyı da aktif kılabilirlerdir.

Microsoft’un baş UX tasarımcısı olan Yoon Park, yılında kamusal alanda holografik tipografi görüntüleme için bir sistem geliştirmiş ve IOS’ta yayınlamıştır, karma gerçeklik deneyimini HoloLens ile birleştirerek yenilikçi bir tipografik deneyim sunmuştur. HoloLens için Insight, üç boyutlu karma gerçeklik alanındaki türleri denemenizi ve oynamanızı sağlayan bir uygulamadır (Park, 2016) (Görüntü 16-17). Öyle ki kullanıcının ortama hololens aracılığıyla yansıyan tipografik yazı karakterlerine müdahale etme şansı da bulunmaktadır (Görsel 18).

Görsel 16: Microsoft HoloLens

Görsel 17: HoloLens için Insight isimli çalışmanın videosundan bir ekran görüntüsü

Görsel 18: Kullanıcı ortamdaki yazılara müdahale edebilmektedir

5. SONUÇ

Duvar resimleri, grafitiler, heykeller, performans, yerleştirme ve arazi sanatı gibi çeşitli sanatsal etkinliklerin bir arada yer alabildiği kamusal alanlar, insanların çok fazla zahmete girmeden yaşadıkları çevrede karşılaşabildikleri ve sanatçıların mesajlarına doğrudan maruz kalabildikleri ortamlar olmaları bakımından estetik ve kültürel gelişimin yaşayan alanları haline gelmiştir. Müzelerde, galerilerde ve özel alanlarda sergilenen eserlerin görülebilmesi, buralara erişebilen ve ilgili kişilerce mümkün olabilmektedir. Şehrin insan yoğunluğunun fazla olan yerlerinde bulunan eserler ile halkın doğrudan etkileşime geçmesi sağlanmaktadır. Rastlantısal hatta beklenmedik yerlerde karşılaşılan eserler daha etkileyici olabilmekte ve amaca doğrudan ulaşabilmektedir.

“Çevre, neredeyse tamamen görme ile algılanır” (Brooker ve Stone, 2012: 85). Estetik, işlevsel ve bilişsel süreçler de, kamusal alanlarda sürekli yaşanan döngüler halindedir. Bu süreçler insanların her gün deneyimledikleri ve karşılaştıkları uyarıcı etkenlerden bir kısmını oluştursa da her kişide farklı algılanabilir. Kişiden kişiye değişen algılama sürecine ihtiyaç duyulan mesaj iletilme ve etki yaratma çabası, açık alanlarda geniş kitlelere yönelik gerçekleştirilmektedir. Bu süreç kişilerin gördükleriyle ve algıladıklarıyla etkileşime geçmesi ile sonuçlanabilir.

İnsanların çevresindekiler ile etkileşime geçmesinde büyük rol oynayan görsel unsurların mesaj ileterek kişide istenen etkinin yaratılması amaçlanmıştır. Bu mesajların ve bilgilerin doğrudan aktarılmasını sağlayan tipografik görseller, kısa zamanda iletişim sağlamanın yanı sıra üç boyutlu yapıları sayesinde alansal düzlemlerde estetik katkıyı oluşturmaktadır.

Tipografik olarak oluşturulan hacimli görsellerin hangi işlev için tasarlandıklarından öte yaptıkları katkı ve iletişim gücü ön planda olması bakımından gelişkin her kültürde kullanılan unsurlar olarak görmek mümkündür. Doğal çevrenin bünyesinde tipografik anlatımlı yapılar, dikkat çekicilik ve bilinirliğin görsel ürünü olarak değerlendirilebilir. Geçmişten bu yana belirleyici veya işaretleyici şekillerin kullanımı, günümüzde tipografik yapılarda da görülmektedir. Deneysellikle oluşturulan tipografik yapıların kamusal alanlarda görünür ve anlaşılır olması gören kişilerce mesaj içeriğinin estetik algısına da ulaşabilir olmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akkaya Demirel, S. (2009). Üniversitelerde Bir Kamusal Alan: “Üniversite Müzeleri” ve Hacettepe Sanat Müzesi Örneği, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 8. Ulusal Sanat Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ankara: HÜ GSF Yayınları

Ambrose G, ve Harris P. (2012). Grafik Tasarımın Temelleri, İstanbul: Literatür Yayınları

Ambrose, G. ve Harris, P. (2013). Yaratıcı Tasarımın Temelleri, Akademik Temeller dizisi: 09, İstanbul: Literatür Yayınları

Berry, J. D. (2008), Kamusal Mekânda Okunaklılık, Yazılar, Sayı: 73

Brooker, G. ve Stone, S. (2012). İç Mimarlıkta Bağlam + Çevre İç Mimarlık Temelleri 2, Literatür Yayınları, İstanbul

Calori C. (2007). Signage and Wayfinding Design: A Complete Guide to Creating Environmental Graphic Design Systems, <https://www.amazon.com/Signage-Wayfinding-Design-Complete-Environmental/dp/0471748919>, Erişim Tarihi: 02.11.2019

Dextras, N. (2019). “Signs of Change”, <https://nicoleextras.com/portfolio/social-typography/signs-of-change/>, Erişim Tarihi: 01.02.2020

Dunk, M. (2009). “Pictured: The Google Earth Alphabet Found in Britain's Hedgerows, Roads and Buildings”, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-1197898/Pictured-The-Google-Earth-alphabet-Britains-hedgerows-roads-buildings.html>, Erişim Tarihi: 09.01.2020

Ergün, E. (2018). Yeni Medya Sanatında Video Projeksiyon Eşleme, Doktora Tezi Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, <http://docs.neu.edu.tr/library/6722590002.pdf>, Erişim Tarihi: 17.01.2020

Erzen, J. (2007). “Kent Estetiği: Türkiye Estetik Kongresi’nde “Çevre, Kent ve Mimarlık Üzerine”, Mimarlık Dergisi, Sayı:334, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=52&RecID=1293>, Erişim Tarihi: 04.01.2020

Heller, S. ve Vienne, V. (2016). Grafik Tasarımı Değiştiren 100 Fikir, İstanbul: Literatür Yayıncılık

Janser, A. ve Felix ,S. (2002). “Poster Collection 05: Typotectur, Typography as Architectural Imagery”, İsviçre: Lars Müller Publishers, <https://www.amazon.com/Poster-Collection-Typotectur-Typography-Architectural/dp/3907078896>, Erişim Tarihi: 11.01.2020

Lehimler, Z. (2018). Afiş Tasarımının Geleceği, The Journal of Academic Social Science, Yıl:6, Sayı: 83, s. 163-176

Park, y. (2016). Designing Typography Insight for HoloLens

<https://medium.com/@dongyoonpark/designing-typography-insight-for-hololens-a55fc5fe025>, Erişim Tarihi: 10.01.2020

Riazanova, V. (2019). “3d Typography Intervention Supports Skateboarding Culture in Rotterdam”, <https://popupcity.net/observations/3d-typography-intervention-supports-skateboarding-culture-in-rotterdam/>, Erişim Tarihi: 06.01.2020

Rogers, S.A. (2019). “Temporary Legacy: Large-Scale Ice Typography Installations”, <https://weburbanist.com/2014/03/24/temporary-legacy-large-scale-ice-typography-installations/Legacy>, Erişim Tarihi: 10.01.2020

Sarıkavak, N. (2014). Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar, İstanbul: Grafik Tasarım Yayıncılık

Şengel, Ş. (2019). Mimaride Tipografik Unsurlar ve Kent Estetiğine Etkisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 119-134 .

Taşçıoğlu, M. (2013). Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Mekân, İstanbul: Yem Yayınları

Tsimourdagkas, C. (2014). Typotecture: Histories, Theories and Digital Futures of Typographic Elements in Architectural Design, Doktora Tezi, Birleşik Krallık: Royal College of Art, http://researchonline.rca.ac.uk/1658/1/Typotecture_electronicpublication.pdf, Erişim Tarihi: 16.12.2019

Uslu, B. (2006). 1980 Sonraki Tipografik Tasarımda Deneysel Yaklaşımlar, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Grafik Anasanat Dalı

Timur, S. ve Keş, Y. (2016), “Grafik Tasarımda Üç Boyut Algısı”, İdil Sanat ve Dil Dergisi, Cilt 5, Sayı 22, <http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1459845495.pdf>, Erişim Tarihi: 05.01.2020

Vural, S. (2016). Bilgi Grafiği Tasarımında Etkileşimli Model Uygulaması. (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi/ Güzel Sanatlar Enstitüsü

2020, “London’s Song Board is too much fun”, <https://publicdelivery.org/song-board-london/>, Erişim Tarihi: 18.02.2020

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1: Yorkshire Sculpture Park- Jaume Plensa tarafından yapılan heykel, 2011

<https://dsmpublicartfoundation.org/public-artwork/nomade/>

Görsel 2: San Francisco 303 Second Sokağı yer imi heykeli, 2012.

<https://303second.kilroyrealty.com/property-overview/art/>

Görsel 3: Goodman firması için Frost Design tarafından tasarlanan yer imi uygulaması

<https://segd.org/designing-awareness-placemaking-goodman>

Görsel 4-5: “9” ve “Love” isimli tipografik yer imleri, <https://bigcitiesbrightlights.wordpress.com/2013/01/15/nyc-manhattan-sculpture/>

Görsel 6: Tipografik kent mobilyasına örnek, <https://popucity.net/observations/3d-typography-intervention-supports-skateboarding-culture-in-rotterdam/>

Görsel 7: “Hayatımda Şimdiye Kadar Öğrendiğim 20 Şey” projesinin bir bölümü, “Trying to look good limits my life”

Görsel 8: “Song Board” adı verilen bir çoklu-duyumsal etkileşimli enstalasyon. <https://liveprojectsnetwork.org/project/songboard/>

Görsel 9: Nicole Dextras’ın “Signs of Change” isimli kişisel sergisinden, 2016.

<https://nicoledextras.com/portfolio/social-typography/signs-of-change/>

Görsel 10: Yukon Nehri üzerinde buzdan tipografik enstalasyon, Dawson City, Yukon, 2009

<https://weburbanist.com/2014/03/24/temporary-legacy-large-scale-ice-typography-installations/>

Görsel 11: Mimari hacimli BENHUR yazılı film afişi

<https://www.amazon.com/Poster-Collection-Typotecture-Typography-Architectural/dp/3907078896>

Görsel 12: Arazi üzerinde alfabetik düzenleme, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-1197898/Pictured-The-Google-Earth-alphabet-Britains-hedgerows-roads-buildings.html>

Görsel 13: Vollaerszwart tasarım stüdyosunun yenilikçi tipografik bir peyzaj düzenlemesi.

<https://vollaerszwart.com/evergreen>